

RATIO DECIDENDI – НОВЕЛИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ*

Практика Європейського суду з прав людини

ВИТЯГ ІЗ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ВІД 22 ТРАВНЯ 2018 р.

У СПРАВІ “ЗЕЛЕНЧУК ТА ЦИЦЮРА ПРОТИ УКРАЇНИ” (ПЕРЕКЛАД НЕОФІЦІЙНИЙ)**

CASE OF ZELENCHUK AND TSYTSYURA v. UKRAINE (Applications nos. 846/16 and 1075/16)***

9. Відповідно до законів УРСР до набрання чинності Земельним кодексом України від 18 грудня 1990 р. фізичні особи та недержавні юридичні особи не могли мати на праві власності земельні ділянки, а вся земля належала державі.

11. У 1990-х роках велика частина земель сільськогосподарського призначення перебувала у користуванні колишніх радянських колективних та державних господарств, які відповідно до Закону від 14 лютого 1992 р. були перейменовані у “колективні сільськогосподарські підприємства” (далі – КСП).

12. Указ Президента України від 8 серпня 1995 р. № 720/95 передбачав програму поступової реформи КСП шляхом розпаювання землі, тобто передання права на землю у формі земельних паїв, з визначенням розміру земельної частки, але без виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості) або визначених меж. <...> Широкомасштабний процес ліквідації КСП шляхом розпаювання фактично не починався до 1999 р.

13. Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. № 1529/99 прискорив земельну реформу шляхом розподілу земельних та майнових паїв членам КСП, установивши строк реформування до квітня 2000 р. У процесі розпуску КСП велика частина сільського населення набула земельні паї.

17. З 1 січня 2002 р. набув чинності новий Земельний кодекс України.

18. Стаття 22 § 3 нового Земельного кодексу України визначає, що землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та нада-

* Рубрика функціонує під егідою Єдиного порталу аналітики судової практики *RATIO DECIDENDI*.

** Витяг із рішення Європейського суду з прав людини від 22 травня 2018 р. у справі “Зеленчук та Цицюра проти України”, сформований Л. Сидоровою.

*** З оригіналом рішення англійською мовою можна ознайомитись за посиланням: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183128>.

ються у користування: (i) для ведення особистого селянського господарства; (ii) для садівництва, городництва; (iii) для сінокосіння та випасання худоби; (iv) для ведення товарного сільськогосподарського виробництва; і (v) для ведення товарного сільськогосподарського виробництва сільськогосподарськими підприємствами.

19. Стаття 15 перехідних положень нового Земельного кодексу України передбачала, що до 1 січня 2005 р. громадяни та юридичні особи не могли продавати або іншим способом відчужувати належні їм дві категорії земель, що знаходяться у їх власності: (i) земельні ділянки для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва та (ii) земельні частки (паї). Міна земельних ділянок, передача їх у спадщину та вилучення земель для суспільних потреб були звільнені від заборони. Заборону, яка згодом була продовжена, в Україні часто називають “земельним мораторієм”.

20. <...> Мораторій був введений з урахуванням необхідності додаткового часу для створення ринку землі з “адекватними” цінами та прийняття законодавства, необхідного для створення такого ринку.

45. З матеріалу, доступного Суду щодо законодавства держав – членів Ради Європи, видається, що жодна з тридцяти двох держав-членів, які досліджувались, не має загальної заборони на продаж чи будь-яку іншу форму відчуження сільськогосподарських угідь. Те саме можна сказати про обидві країни, які не є членами Ради Європи, Канаду та Сполучені Штати Америки.

46. Хоча двадцять дві з тридцяти двох держав-членів, які досліджувались, пройшли програму земельної реформи з 1990 р. (Вірменія, Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чехія, Естонія, Фінляндія, Німеччина (після об’єднання), Греція, Угорщина, Латвія, Литва, Молдова, Чорногорія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія та колишня Югославська Республіка Македонія), жодна з цих держав не висуває такої загальної заборони, хоча деякі з них застосовували обмеження з граничним строком на перепродаж земель, придбаних внаслідок приватизації, наприклад, три роки у Вірменії та десять років у Росії (відповідно до законодавства 2001 р.).

47. Однак у багатьох державах-членах, які досліджувалися, обіг сільськогосподарських земель підлягає певним обмеженням та умовам.

48. Таким чином, у семи досліджених державах-членах (Австрія, Франція, Німеччина, Угорщина, Литва, Норвегія та Швеція) передання права власності на сільськогосподарські угіддя повинне бути санкціоноване спеціальним державним органом. Загалом дозвільна процедура, як правило, спрямована на збереження ефективного використання землі

для сільського господарства, так що, наприклад, у Австрії для надання дозволу покупцю потрібно забезпечити гарантії того, що він фактично буде обробляти придбану землю. В іншому прикладі, в Норвегії типовими умовами надання дозволу може бути те, що покупець повинен переїхати на придбану землю та жити на ній протягом п'яти років. У трьох інших державах-членах (Польщі, Словаччині та Словенії) певні категорії покупців, особливо ті, які вже займаються сільським господарством або члени їх сімей, звільняються від процедури отримання дозволу.

49. У семи досліджених державах-членах (Австрія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина та Словенія) вимагається наявність у покупця кваліфікації або попереднього досвіду роботи в аграрному секторі для передання права власності на земельну ділянку або надання пріоритету перед іншими покупцями. Деякі держави, такі як Естонія, Польща та Швеція, як правило, дозволяють фізичним особам, а не юридичним особам, придбавати сільськогосподарські землі певного розміру, а для придбання юридичними особами передбачають додаткові умови, такі як необхідність отримання дозволу.

50. Більше половини досліджених держав-членів – вісімнадцять з тридцяти двох, а саме Австрія, Боснія і Герцеговина, Чехія, Фінляндія, Франція, Грузія, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Нідерланди, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія та колишня Югославська Республіка Македонія – мають закони про переважне право купівлі, яке надається співвласникам, близьким членам сім'ї, сусіднім та іншим фермерам, орендарям, сільськогосподарським підприємствам, муніципалітетам і в деяких випадках державі.

51. У дев'ятих досліджуваних державах-членах (Вірменія, Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Грузія, Молдова, Чорногорія, Росія та колишня Югославська Республіка Македонія) сільськогосподарські угіддя загалом не можуть продаватися іноземним особам. Крім того, більшість обстежених країн колишнього Радянського Союзу та інших країн-членів Центральної та Східної Європи проводять відмінність між громадянами Європейського Союзу, які зазвичай можуть придбавати сільськогосподарські угіддя за умови дотримання інших обмежень та після закінчення певних обмежених у часі перехідних періодів, і громадяни інших країн, для яких обмеження є більш серйозними (наприклад, вимога про отримання спеціального дозволу в Естонії та заборона на володіння громадянами третіх країн в Угорщині). Проте ці обмеження підлягають винятковим умовам, особливо у випадках успадкування, а також у випадках, коли міжнародні угоди містять більш ліберальні правила. Таким чином, може існувати спеціальний режим з державами-чле-

нами Європейського економічного простору та Організацією економічного співробітництва та розвитку.

56. Заявники у цій справі скаржились, що законодавчі обмеження, що застосовуються до їхніх земель, порушили їхнє право на мирне володіння їх майном, гарантоване ст. 1 Першого протоколу, яка говорить: “Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів”.

97. Суд повторює, що положення ст. 1 Першого протоколу містить три правила: (а) перше правило має загальний характер і проголошує принцип мирного володіння майном; (б) друге – стосується позбавлення майна і визначає певні умови для визнання втручання у право на мирне володіння майном правомірним; (в) третє – визнає за державами право контролювати використання майна за наявності певних умов для цього (див. рішення у справі *Depalle v. France* [GC], no. 34044/02, ECHR 2010, § 77).

(ii) законність

98. Перша і найважливіша вимога ст. 1 Першого протоколу полягає у тому, що будь-яке втручання державного органу у мирне володіння майном повинно бути законним: друге речення першого пункту допускає позбавлення володіння лише “з урахуванням умови, передбаченої законом”, а другий абзац визнає, що держави мають право контролювати використання майна шляхом застосування “законів”. Більше того, принцип верховенства права, один з основних принципів демократичного суспільства, притаманний усім статтям Конвенції. Принцип законності також передбачає, що застосовні положення національного законодавства є достатньо доступними, чіткими та передбачуваними у їх застосуванні (див. *Broniowski v. Poland* [GC], № 31443/96, § 147, ECHR 2004-V).

(v) Висновок

148. З огляду на викладені вище міркування та нездатність Уряду висунути достатні підстави для виправдання заходів, що застосовуються до земель заявників, Суд доходить висновку, що держава-відповідач не встановила справедливий баланс між загальним інтересом суспільства та майновими правами заявників.

149. Відповідно було порушення ст. 1 Першого протоколу.

150. Суд підкреслює, що проблема, що лежить в основі порушення ст. 1 Першого протоколу, стосується самої законодавчої ситуації і що її висновки виходять за рамки єдиних інтересів заявників у цій справі. Суд вважає, що держава-відповідач повинна прийняти відповідні законодавчі та (або) інші загальні заходи для забезпечення справедливого балансу між інтересами власників сільськогосподарських земель, з одного боку, та загальними інтересами суспільства, з другого боку, відповідно до принципів захисту прав власності згідно з Конвенцією. Суд не повинен зазначати, як ці інтереси повинні бути збалансовані.

Згідно зі ст. 46 держава залишається вільною у виборі засобів, за допомогою яких вона виконує свої зобов'язання, що впливають з виконання рішення суду (див., *Mutatis mutandis*, рішення у справі “Хюттен-Чапска” <...>).

Рішення Суду не слід розуміти таким чином, що необмежений ринок земель сільськогосподарського призначення повинен бути введений в Україні негайно.

Правові позиції Верховного Суду

Господарська юрисдикція

ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ*

За положеннями ч. 1 ст. 4 Протоколу до Мадридської Угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 28 червня 1989 р., який набув чинності для України 1 червня 2000 р. з дати реєстрації або внесення запису, зробленого відповідно до положень статей 3 і 3ter, охорона знака в кожній зацікавленій договірній стороні буде такою самою, якби цей знак був заявлений безпосередньо у Відомстві цієї договірної сторони.

Згідно з приписами ст. 426 ЦК України способи використання об'єкта права інтелектуальної власності визначаються цим Кодексом та іншим законом.

Використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, крім випадків правомірного використання без такого дозволу, передбачених цим Кодексом та іншим законом.

* Витяг із постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 10 липня 2018 р. у господарській справі № 911/2674/17, сформований Л. Сидоровою.